

Ashkenaz and Sefarad - The Differences in Rishonim

Rabbi Dr. Jeffrey R. Woolf

1. בבלי, בבא מציעא דף פו ע"א:

רבי ורבי נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה.

רש"י:

סוף הוראה - סוף כל האמוראין, עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבית המדרש, או שאלה על מעשה המאורע בד"ן ממון או איסור והיתר - כל אחד ואחד אומר טעמו, ורב אשי ורבינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם, וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה, והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראויים לתרץ הם והאמוראים שעמהם, וקבעו הכל בגמרא... ובאו רב אשי ורבינא וקבעום.

רשב"ם, בבא בתרא דף קל ע"ב:

... אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכי' דכיון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכי'... וכל שכן שיש לנו לסמוך על הלכות הכתובות בגמ' כמו שסידרן רב אשי דהא קיימא לן בבבא מציעא (דף פו) רב אשי ורבינא סוף הוראה...

ר' יצחק קרקושא, בבא בתרא דף קל ע"ב:

... אבל עכשיו אין לנו לזוז ממה שקבעו בתלמוד הלכה. דרב אשי ורבינא סוף הוראה היו...

רי"ף, עירובין דף לה ע"ב:

ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דסוגיין דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרו ליה אינהו: ומבור הקר: מאי בור הקר אמר רב נחמן באר מים חיים שנאמר כהקיר בור מימיה: תניא לא כל הבורות הקרות התירו אלא זו בלבד וכשעלו בני הגולה חנו עליה נביאים שביניהן והתירוה להן ולא נביאים שביניהם התירום אלא מנהג אבותיהם בידיהם:

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם:

נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל לתלמוד בישיבותיהם אלפים ורבות כמו שהיו מקודם... אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום.

רמב"ם הלכות ממרים פ"ב ה"ב:

בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין...

2. איגרות רב שרירא גאון (עמ' xxvii-xxviii):

וּאִם אָמַר תְּאֵמְרוּן בְּלִבְבְּכֶם כִּי תִישָׂארוּן אַתֶּם עַל מַתְכוּנְתְּכֶם וְלֹא יִישַׁחְתּוּן

מִדְרָשֵׁיכֶם וְהִישִׁיבָה נִשְׁחַתָּת הַלֵּא — רֵאשִׁיכֶם הִמָּה כִּי רֵאשִׁיכֶם שְׁבַטֵיכֶם* וְאִיךָ יִשְׁחַת הָרֵאשׁ וְיִשְׁלַם הַנּוֹף וְאַחַר הָרֵאשׁ הַנּוֹף הוֹלֵךְ, הַקִּיצוּ נָא אַחֲנֵנוּ וְהִבִּיטוּ בְּאֵלֶּה וְשִׁימוּ כְבוֹד לְשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְלַתּוֹרָתוֹ וְלַחֲכִמֶיהָ. וְלִכּוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיכֶם וּכְדֶרֶךְ הוֹרִיכֶם וְהַחֲזִירוּ אֶת הַדְּבָר לִישְׁנוּ וְהִנִּדְרוּ לָנוּ כְּפִיקוּתֵיכֶם לְמַעַן תִּירָאוּן אֶת הַתְּשׁוּבוֹת (וְהַתְּנֻבָּנוּ ב) בִּם וְנִס יִחֻק לֵב חֲכָמֵי הַיִּשְׁבִּי בְּרֵאוּהֶם כִּי אַתֶּם פּוֹנִים אֱלֹהִים וּפּוֹחֲדִים לְמִזְגֵיָהֶם וְיֹדְעִים מְקוֹם טַרְחָם בְּתוֹרָתָם מִן הַתְּשׁוּבוֹת וְדַעוּ כִּי לֹא לְכַבּוֹדֵנוּ וְלֹא לְכַבּוֹד בֵּית אֲבִינוּ דִּיבְרַנוּ אֵלֵיכֶם קִשּׁוֹת כְּאֵלֶּה כִּי לְכַבּוֹד יוֹי וְלְכַבּוֹד תּוֹרָתוֹ לְמַעַן לֹא יֵאבְדוּן אַרְבַּע אֲמוּתֵיהָ כִּי אִפִּילוּ רַבְתָּה תּוֹרָה רַבָּה מְאֹד בְּמִקְוֵי אַחֲרֵיךָ וְאֵלֶּם אַרְבַּע אֲמוּת שְׁלֵהֲלַכָּה הִנֵּה הֵם וְזֹאת הַצּוּרָה הוּא בְּמִקּוֹם סְנַהֲדֵי וְרֵאשָׁה הוּא בְּמִקּוֹם מַלְשָׁה רַבִּינֵי: וּמִנְהוֹת סְנַהֲדֵיךָ מִהֵנָּה יִצְאִין וְנִלְוִי וְיִדְוֶע לְפָנֵי כְּדוּשֵׁינוּ כִּי מִתּוֹד

איגרות רבי שמואל בן עלי (עמ' 51):

וְאֵת הַתּוֹרָת וְהוֹדַעַת לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן. כִּי בִזָּה נִשְׁמְרוֹת דְּתוֹת יִשְׂרָאֵל וּמִתְקִיִּים מִה שְׁבִידִים מֵאֲמוּנָתְךָ שֶׁלֹּא יִטְעוּ וְלֹא יִסּוּ מִהֶאֱמַתוֹת. וְכִזָּה אָמְרָה הַמִּשְׁנָה⁷ מִשֶּׁה קִיבַל תּוֹרָה מִסִּינֵי וּמִסְרָה לִיהוֹשֻׁעַ

4. בבלי, עירובין דף יג ע"ב:

מר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנחזין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

ספר מורה הנבוכים חלק א פרק עא:

דע כי החכמות הרבות אשר היו באומתנו באמתתן אלו הענינים אבדו באורך הזמן ובשלוט האומות הסכלות עלינו, ובהיות הענינים ההם בלתי מותרים לבני אדם כלם כמו שבארנו, ולא היה הדבר המותר לפני בני אדם כלם, אלא דברי הספרים לבד, וכבר ידעת שאפילו התלמוד המקובל לא היה מחובר בספר מקדם, לענין המתפשט באומה, דברים שאמרת לך על פי אי אתה רשאי לאומרם בכתב, והיה זה תכלית החכמה בדת שהוא ברח ממה שנפל בו באחרונה, ר"ל רוב הדעות והשתרגם וספקות נופלות בלשון המחובר בספר, ושגגה תתחבר לו, ותתחדש המחלוקת בין האנשים, ושובם חבורות, והתחדש הבלבול במעשים, אבל נמסר הדבר בזה כולו לבית דין הגדול כמו שבארנו בחבורינו התלמודיים וכמו שיוורה עליו דבר

התורה, ואם תורה שבעל פה נפלה בו הקפדה מהשאירו לעד בחיבור מפורסם לבני אדם כלם למה שיגיע בזה מן ההפסד כל שכן שיחובר דבר מאלו סתרי התורה ויפורסם לבני אדם כלם...

הקדמת הרמב"ם למשנה פ"ג:

החלק הראשון, הפירושים המקובלים ממשה שיש להם רמז בכתוב או שאפשר ללמדם באחת המדות, וזה אין בו מחלוקת כלל, אלא כל זמן שיאמר אדם קבלתי כך וכך מסתלק כל וכוח.

החלק השני, הם הדינים שבהם אמרו שהם הלכה למשה מסיני, ואין עליהם ראייה כמו שאמרנו, וגם זה ממה שאין בו מחלוקת.

החלק השלישי, הם הדינים שנלמדו באחת המדות, ובהם נופלת מחלוקת כמו שאמרנו, ונפסק בהם הדין כדעת הרוב לפי הכללים שהקדמנו, במה דברים אמורים כשהדבר שקול, ולכן אומרים אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה. ולא תפול מחלוקת ומשא ומתן אלא בכל מה שלא שמענו בו קבלה... אבל אמרם משרבו תלמיד שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל, ענין דבר זה ברור מאד, כי שני אנשים שהם שווים בהבנה ובעיון ובידיעת הכללים שלמדים מהם לא תהיה ביניהם מחלוקת במה שלומדים באחת המדות בשום פנים, ואם תהיה תהיה מועטת, כמו שלא מצאנו מחלוקת בין שמאי והלל אלא בהלכות אחדות... וכאשר נתמעט למוד תלמידיהם ונחלשו אצלם דרכי הדין בהשואה לשמאי והלל רבותיהם נפלה מחלוקת ביניהם בשעת המשא ומתן בהרבה ענינים, לפי שכל אחד מהם דן לפי כח שכלו ולפי הכללים הידועים לו. ואין להאשימם בכך, כי לא נוכל אנחנו להכריח שני בני אדם המתוכחים שיתכחו לפי [רמת] שכלם של יהושע ופינחס, וגם אין אנחנו רשאים לפקפק במה שנחלקו בו מפני שאינם כשמאי והלל או למעלה מהם, כי לא חייב אותנו בכך ה' יתעלה... והחלק הרביעי הם הדינים שקבעום הנביאים והחכמים שבכל דור ודור על דרך הגדר והסייג לתורה, והם שצוה ה' לעשותם באופן כללי באמרו ושמרתם את משמרת, ובא בקבלה עשו משמרת למשמרת. והם שקוראים אותם חז"ל גזרות. וגם בהם יש שתהיה מחלוקת....

והחלק החמישי הם הדינים שנעשו בדרך העיון להסדרת הענינים שבין בני אדם, דבר שאין בו הוספה על דברי תורה ולא גרעון, או בענינים שהם מפני תקון העולם בעיני הדת, והם שקוראים אותם חכמים תקנות ומנהגות....

בית יוסף הקדמה

ברוך יי' אלהי ישראל אשר ברא עולמו לתכלית האדם ומכל מין האדם בחר לו עם סגולה יעקב חבל נחלתו ומרוב אהבתו לעם קרובו קרבנו לפני הר סיני והנחילנו על ידי מבחר המין האנושי משה רבינו ע"ה תורה ומצות חוקים ומשפטים צדיקים לטוב לנו למען נלך בדרכיו ונמצא חן בעיניו. ויהי כי ארכו לנו הימים הורקנו מכלי אל כלי ובגולה הלכנו וכמה צרות צרורות תכופות וצרות זו לזו באו עלינו עד כי נתקיים בנו בעונותינו ואבדה חכמת חכמיו וגו' (ישעיה כט יד) ואזלת יד התורה ולומדיה כי לא נעשית התורה כב' תורות אלא כתורות אין מספר לסבת רוב הספרים הנמצאים בביאור משפטיה ודיניה.

מדרש תהלים (בובר) מזמור יב

...אמר ר' ינאי לא ניתנה דברי תורה חתיכין, אלא על כל דבור שהיה אומר הקדוש ברוך הוא למשה היה אומר מ"ט פנים טהור, ומ"ט פנים טמא, אמר לפניו רבונו של עולם עד מתי נעמוד

על בירורו של דבר, אמר ליה אחרי רבים להטות, רבו המטמאין טמא, רבו המטהרין טהור, ר' אבהו בשם ר' יונתן אמר תלמיד וותיק היה לו לר' עקיבא, ור' מאיר שמו, והיה מטהר את השרץ מן התורה במ"ט פנים טהור, ובמ"ט פנים טמא, ר' יהושע בן לוי אמר תינוקות שהיו בימי שאל ודוד ובימי שמואל, היו יודעין לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור, ובמ"ט פנים טמא.

חידושי הריטב"א, עירובין דף יג ע"ב (השווה רב ניסים גאון, שם):
 אלו ואלו דברי אלהים חיים. שאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהו שניהם דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר, ותירצו כי כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם וסוד בדבר.

הקדמת המהרש"ל לים של שלמה, בבא קמא:

שגמרה ע"ה חמור נחכמתו • ויחמר מהנה נני כוסר עשית ספרי' הרב' חן קץ • ודרש' רנחוניו נפרק ע' זים פסיס שחייב הוא לשאוב דברי חכמים שיקחו סופרים • בעת שדעו והוסיפו נקבלתם נחורה שנעל פה הלכה למשה מסיני על תורה שנכתב שאל נסכלית הקטור נכמית וחרד נחיות • חף הוסיפו ונודו ושאו משצרת למצרת • כאשר היקדם החכם הוא שמה לחורה • שחמור חיון וחקר • וכל הנמלז דרברי חכמי החורה מימות משה רפ"ה: עד עתה הן הן החכמי' שאמר הוא עליהן דברי' חכמים כדבנות • כולם נסנו מרועה אחד • ואלה לתמוה על משלוקתם נריחוק הדיעות שיה מטהר ויה מספר • זה אוסר וזה מקיר • זה פוסל וזה מכשיר • זה פוטר וזה מחייב • זה מרחק וזה מקרב • הם דעתם לשם שמים • והראשונים חפילו נבדח קול לתו משגיחים • וכלם דברי' חלקים חיה כחיל קיבל דכל אחד מפי הגבורה ומפי משה החף שלא יחז הדבר מפי משה לעולם להיות שני הפכים נמשא אחד • חפ"י כן דמהו החכם לרוב חיסרו וחיוקן שאין בין דבר שהויתו משכל המעל חסר נחשלו לו נמשגלות שיות ושלישית • לבין דבר שכתב עליו נכתב חוש הדבור נקבלה הלכה למשה מסיני • חף שלא יצח נמופת שכלו להיותו הכיח • לולי נד הקבלה חיש מפי חיש • והמקונלים כתבו טעם לדבר לפני שכל הנשמות היו צהר סיני וקבלו דרך מ"ט לימרות • והן נעשה פעמים שנעה מן חק שנעתיים • והן הקולות חסר שגשו וגם ראו • וכלי' שחל רוחים את הקולות הן הדיעות המחלקות נצמור • כל אחד ראה דרך צימר שלו לפי השגתו • והקבל כפי כח השגתו מליונו לרוב עילוייה • או פחמנות וזה רחוק מזה • עד שחמד יניע לטהור • והשי יגיע לקבלה החזרון למסח • והשליש נחשעו רחוק מן הקליפות והכל חמם והנן • ולכן אמר החכם מחסר שדברי החכמים הזאתיים כולם דברי חלבים חייב חפילו נמחלוקתם • קל וסומר בהשגתם יחד • ח"כ הגע נענמך משה למה לא כחב מפי הגבורה נחר הטיב כפי חסר רחוי • מבלי שיפול בו שום ספק • ויהיה פנים חסר לתורה ולא מ"ט • גם זולת זה מה שסיה דחוי להוסיף ולנזור רחוי היה למשה להודיע נספר • נחם חניע למקום שחמלז נקעה סדורה גדור חוקה • וחוסין נבניכה מה שרחוי להוסיף חו מה שאינו רחוי להוסיף נשים